

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԼԱՎԼԻՏԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ*

1920 թ. դեկտեմբերի 2-ին Հայաստանի Հանրապետության խորհրդայնացումից հետո, բնակչության լայն զանգվածների շրջանում գաղափարաքաղաքական ու մշակութային քարոզչություն իրականացնելու և կոմունիստական գաղափարներ արմատավորելու նպատակով, Հայաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետության (ՀՄԽՀ) ղեկավարությունը ձեռնամուխ եղավ հանրապետությունում քաղաքական վերահսկողության հաստատմանը: Դրան էին միտված կրթամշակութային հաստատությունների (թատրոն, կինո, թանգարան, գրադարան, գրախանութ և այլն), տպարանների, մինչև իսկ երաժշտական գործիքների պետականացումը, հրատարակչական գործի կենտրոնացումը, այնուհետև քաղաքական լուսավորության կենտրոնացված համակարգի ստեղծմանն ուղղված քայլերն ու մամուլի պետական-կուսակցական վերահսկողությունը: Այս գործողություններին, բնականաբար, հաջորդեց գրաքննական համակարգի հաստատումը:

Արդեն 1921 թ. հուլիսից (խորհրդային Անդրկովկասում վերջինը) Խորհրդային Հայաստանում պարբերական մամուլի նկատմամբ նախնական ռազմական գրաքննություն էր իրականացվում Ռազմական գործերի ժողովրդական կոմիսարիատի կողմից: Պարբերականների վերջին էջում պարտադիր նշվում էր ռազմական գրաքննության թույլտվության մասին: Յուրաքանչյուրական միջոցառումների ընթացքում ռազմական գրաքննության շահերը հաշվի առնելու նպատակով Ռազմժողկոմատը համա-

* Հետազոտությունը կատարվել է ՀՀ ԿԳՆ ԳՊԿ-ի տրամադրած ֆինանսավորմամբ՝ 16YR-6A057 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

գործակցում էր Լուսավորության ժողովմատի քաղաքական լուսավորության գլխավոր վարչության (քաղլուսգլխավարչություն) հետ: 1922 թ. հունիսին ռազմական գրաքննության գործառույթը Ռազմժողովմատից փոխանցվեց Արտակարգ հանձնաժողովին, իսկ հուլիսին ՀՍԽՆ-ում ցուցադրական միջոցառումների (թատրոն, կինո, երաժշտություն և այլն) գրաքննությունը վերապահվեց Լուսժողովմատի քաղլուսգլխավարչությանը: Աշնանը վարչությանը վերապահվեց նաև տպագրական գրաքննության լիազորությունը³⁵:

Խորհրդային Ռուսաստանում քաղաքական լուսավորության աշխատանքների ծավալների ընդարձակման պայմաններում 1922 թ. նոյեմբերի 26-ից մինչև դեկտեմբերի 1-ը Մոսկվայում տեղի ունեցավ համառուսաստանյան քաղլուսվարական երրորդ համագումարը: Վերջինի որոշումները ոլորտում կտրուկ փոփոխություններ կատարելու տեսակետից սկզբունքային նշանակություն ունեցան:

Իհարկե, վերը նշված իրողությունները չբռնցեցին Խորհրդային Հայաստանը: Հանրապետությունում քաղաքական վերահսկողության և գրաքննության արմատավորման գործընթացի պայմաններում ՀՍԽՆ լուսժողովմատի կոլեգիան համապատասխան որոշում ընդունեց Քաղաքական լուսավորության գլխավոր վարչությունում կառուցվածքային փոփոխություններ կատարելու, գոյություն ունեցող որոշ բաժիններ լուծարելու և նորերը կազմակերպելու մասին: 1923 թ. հունվարից Քաղլուսգլխավարչությունն ուներ հետևյալ 4 բաժինները՝ իրենց ենթաբաժիններով. կազմակերպչական-հրահանգչական (տեղեկա-

³⁵ Տե՛ս Մուրխասյան Զ. Կ., Մամուլի ռազմական գրաքննության սկզբնավորումը Խորհրդային Հայաստանում, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 2016, N 3, էջ 53-62:

տու-վիճակագրական, հրահանգչական, ընդհանուր ենթաբա-
ժիններով), արտադրողական ազիտացիոն-պրոպագանդիս-
տական (ազիտացիոն, ակումբային, գրադարանային, գեղար-
վեստական-դեկորային (վերջինին էր վերապահված գրաքննա-
կան գործառույթը) ենթաբաժիններով), դպրոցադասընթացային
ազիտացիոն-պրոպագանդիստական (անգրագիտության վե-
րացման, մեծահասակների դպրոցի, ծրագրային-դասընթացա-
յին ենթաբաժիններով), ծրագրային-գրախոսական (ծրագրային-
մեթոդական, գրախոսական, ինքնազարգացման հանձնաժողո-
վի (վերջինի կազմում էր Արտադրողական աշխատանքի տու-
նը) ենթաբաժիններով)³⁶: Վարչության փոքրաթիվ աշխատա-
կազմը և ֆինանսական միջոցների սղությունը արդյունավետ
աշխատանք իրականացնելու հնարավորություն չէր ընձեռում:

1923 թ. փետրվարի 3-ին ՀԿ(Բ)Կ կենտկոմի կազմակերպ-
չական բաժնին ուղղված գրությունում Քաղլուսզլխվարչության
նախագահ Դանիել Դզունին խնդրում էր 6 կոմունիստ գործիչ
գործուղել վարչությունում պաշտոններ զբաղեցնելու համար՝
կազմակերպչական բաժնի վարիչ, երկու հրահանգիչ, տեղեկա-
տու (ինֆորմացիոն) ենթաբաժնի վարիչ, գրաքննության բաժնի
քարտուղար, ինքնազարգացման հանձնաժողովի քարտուղար³⁷:
Զուգահեռ՝ վարչության վերակազմավորման նախագիծ պատ-
րաստվեց: Մայիսի 15-ին այդ նախագիծն ուղարկելով Լուսժող-
կոմատի կազմակերպչական կենտրոնին՝ Դ. Դզունին խնդրում
էր շուտափույթ լուծում տալ վարչության վերակազմավորման
հարցին՝ հատուկ շեշտելով, թե այլապես «հետագա աշխատան-
քը հնարավոր և արդյունավետ չէ»³⁸:

³⁶ ՀՄԽՀ ժողովրդական կոմիսարիատների 1922-1923 թթ. հաշվետվությունը, Երևան, 1925, էջ 302:

³⁷ Հայաստանի ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ. 1, ց. 3, գ. 145, թ. 26:

³⁸ ՀԱԱ, ֆ. 122, ց. 1, գ. 709, թ. 40:

Նախագծում վարչության վերակազմավորման անհրաժեշտությունը հիմնավորվում էր նրա՝ անհրաժեշտ նյութական-ֆինանսական միջոցների չտիրապետելու հանգամանքով, ինչպես նաև ՀԿ(Բ)Կ կենտկոմի ազիտացիոն-պրոպագանդիստական բաժնի կողմից վարչության աշխատանքները «բավարար չղեկավարելու» պատճառներով: Ըստ այդմ՝ առաջարկվում էր քաղլուսզլիավարչությունը կազմակերպչական տեսակետից թողնել Լուսժողկոմատի կազմում, սակայն ՀԿ(Բ)Կ կենտկոմի ազիտացիոն-պրոպագանդիստական բաժնի կողմից նրա ապարատի աշխատանքների անմիջական ղեկավարման համար վարչության նախագահին համատեղությամբ նշանակել Կենտկոմի ազիտպրոպբաժնի վարիչի տեղակալ: Սրանով Կենտկոմի ազիտպրոպբաժինը Քաղլուսզլիավարչության աշխատանքները ղեկավարելու էր իր բաժվարի տեղակալի միջոցով, որը՝ իբրև վարչության նախագահ, հանդիսանում էր նաև լուսավորության ժողկոմատի կոլեգիայի անդամ: Ունենալով կրկնակի ենթակայություն՝ Քաղլուսզլիավարչությունը միաժամանակ հաշվետու էր լինելու ՀԿ(Բ)Կ կենտկոմի ազիտպրոպբաժնին և Լուսավորության ժողկոմատին:

Առաջարկվում էր նաև կրճատել վարչության ապարատը: Լուծարվելու էին կազմակերպչական-հրահանգչական և ծրագրային-գրախոսական բաժինները՝ իրենց ենթաբաժիններով: Պահպանվելու էին արտադպրոցական ազիտացիայի և պրոպագանդայի բաժինը (վերջինի վարիչը հանդիսանալու էր վարչության նախագահի տեղակալը)՝ գրադարանային և ակումբային (վերջինի մեջ էր մտնելու նաև թատերական սեկցիան) ենթաբաժիններով, ինչպես նաև դպրոցադասընթացային ազիտացիայի և պրոպագանդայի բաժինը: Լուծարվելու էր նաև վարչության արտադրական սեկցիան. գրախանութները ենթարկվելու էին գրա-

դաբանային ենթաբաժնին, վարչության դահլիճը (այն գտնվում էր Ժողտնտխորհի շենքում)՝ ակումբային ենթաբաժնին, իսկ կինոյի գործը փոխանցվելու էր Պետկինոյի հաշվեկշռին:

Գրաքննության աշխատանքները կանոնավորելու նպատակով առաջարկվում էր Կենտկոմի ազիտպրոպագանդի վարիչի տեղակալի (Քաղլուսզխվարչության նախագահը) նախագահությամբ կազմակերպել խաղացանկային (ռեպերտուարային) հանձնաժողով, որի մեջ ընդգրկվելու էին ՀՄԽՂ պետական-քաղաքական վարչության (ՊՔՎ) և զինվորական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները: Հանձնաժողովի քարտուղարը, որը քաղլուսզխվարչության հաստիքացուցակում էր ընդգրկվելու, պետք է գրաքննության գծով տեխնիկական աշխատանք իրականացներ: Ներկայացումների, համերգների, կինոժապավենների և այլնի, ինչպես նաև հրատարակությունների թույլտվությունները կենտրոնացվելու էր բացառապես հանձնաժողովի նախագահի ձեռքում: Հետադարձ հսկողության լիազորությունը վերապահվելու էր պետքազվարչությանը: Քաղաքական լուսավորության մարմինների աշխատանքների ընդհանուր գաղափարական ղեկավարման համար շարունակվելու էր գոյություն ունենալ Քաղլուսզխվարչության կոլեգիան՝ բաղկացած Հայաստանի արհեստակցական միությունների (ՀԱՄԽ) խորհրդի մշակույթի բաժնի, Հայկական հրաձգային դիվիզիայի քաղաքական բաժնի, ՀԿ(բ)Կ կենտկոմի, Հայաստանի կոմունիստական երիտասարդական միության կենտկոմի ազիտբաժինների վարիչներից և միլիցիայի գլխավոր վարչության ներկայացուցչից³⁹:

Քաղլուսզխվարչության վերակազմավորման առաջարկվող ծրագիրն արժանացավ Հայկոմկուսի կենտկոմի հավանությանը: Կենտկոմի քարտուղարության 1923 թ. մայիսի 23-ի նիս-

³⁹ Նույն տեղում, թ. 41:

տում ՀԿ(բ)Կ կենտկոմի քարտուղար Աշոտ Հովհաննիսյանն անձամբ ներկայացրեց «Քաղլուսզլիվարչության մասին» հարցը: Հավանության արժանացավ քաղլուսզլիվարչության նախագահին միաժամանակ ՀԿ(բ)Կ կենտկոմի ազիտպրոպագնդարի տեղակալ, իսկ վարչության ազիտբաժնարին՝ վարչության նախագահի տեղակալ նշանակելու առաջարկները: Գրաքննության վերաբերյալ որոշման նախագիծը քննարկելու համար կազմվեց հանձնաժողով, որի մեջ ընդգրկվեցին Դանիել Դզնունին, Արտյուշա Մադաթովը, Դանուշ Շահվերդյանը և Գևորգ Պարզյանը: Հանձնաժողովի աշխատանքների ղեկավարումը հանձնարարվեց Դ. Դզնունուն, ում առաջարկվեց հաջորդ նիստին ներկայացնել հանձնաժողովի եզրակացությունը: Նույն նիստում որոշվեց Դ. Դզնունուն նշանակել Կենտկոմի ազիտպրոպագնդի վարիչի տեղակալ, իսկ լուսժողկոմատին առաջարկվեց մեկ շաբաթվա ընթացքում Քաղլուսզլիվարչության նախագահի տեղակալի պաշտոնի համար թեկնածու առաջադրել⁴⁰: ՀԿ(բ)Կ կենտկոմի նախագահության հունիսի 4-ի նիստում Դ. Դզնունին ներկայացրեց Գրականության, հրատարակչության և խաղացանկի (ոճպերտուարի) վերահսկողության վարչության կանոնադրության նախագիծը: Այն հավանության արժանացավ և փոխանցվեց հանրապետության Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդին՝ համապատասխան ղեկրետով կյանքի կոչելու համար⁴¹: Իսկ հունիսի 7-ին ՀԿ(բ)Կ կենտկոմի քարտուղարությունը որոշեց Գևորգ Քացախյանի փոխարեն Քաղլուսզլիվարչության նախագահի տեղակալ նշանակել Ա. Իշխանյանին⁴²:

⁴⁰ ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 3, գ. 9, թ. 23:

⁴¹ Նույն տեղում, գ. 7, թ. 25 շրջ., 25ա և շրջ.:

⁴² Նույն տեղում, գ. 9, թ. 24 շրջ.:

Արդեն հունիսի 21-ին ՀՄՄՀ ժողկոմխորհը հաստատեց Գրականության, հրատարակչության և խաղացանկի վերահսկողության վարչության (պայմանական կերպով այն անվանենք «Հայգլավլիտ», ինչպես ընդունված է մյուս միութենական հանրապետությունների դեպքում⁴³) կանոնադրությունը⁴³:

Կանոնադրության առաջին հոդվածով ազդարարվում էր, որ «տպագիր երկերի գրաքննության և ռեպերտուարի վերահսկողության բոլոր ձևերը միացնելու նպատակով» ՀՄՄՀ լուսավորության ժողկոմատի ենթակայության ներքո (վերջինի Քաղաքական լուսավորության գլխավոր վարչության կազմում) հիմնվում է Գրականության, հրատարակչության և խաղացանկի (ռեպերտուարի) վերահսկողության վարչություն (Գրառեպգլխվար, Հայգլավլիտ): Վերջինը գավառային գործկոմների ժողովրդական լուսավորության բաժիններին կից ունենալու էր իր տեղական մարմինները:

ՀՄՄՀ Գրականության, հրատարակչության և խաղացանկի վերահսկողության վարչությունը կազմված էր լինելու Պետքաղվարչության քաղաքական վերահսկողության բաժնի մեկ ներկայացուցչից և Լուսժողկոմատի երկու ներկայացուցիչներից, որոնցից Քաղլուսգլխվարչության նախագահը հանդիսանալու էր Հայգլավլիտի նախագահը: Գործավարության ու հաշվապահության համար այն Քաղլուսգլխվարչության կազմում ունենալու էր պաշտոնական քարտուղար, նաև օգտվելու էր ՊՔՎ-ի քաղաքական վերահսկողության հաստիքներից: Հայգլավլիտի գավառային մարմինները կազմակերպվելու էին Քաղլուսգլխվար-

⁴³ Այսպես Խորհրդային Բելառուսում գրաքննություն իրականացնող մարմինը հաստատվում է "Гласностел", Խորհրդային Ուկրաինայում "Укрстлост" և այլն:

⁴³ ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 3, գ. 132, ք. 13 շրջ.:

չության և ՊԲՎ-ի տեղական մարմինների ներկայացուցիչներից՝ գավառաղլուսվարի ղեկավարությամբ:

Հայգլավլիտի և նրա տեղական մարմինների պարտականությունն էր.

«ա. Բոլոր տպագրելիք կամ տարածելիք թե՛ ձեռագիր և թե՛ տպագիր երկերի, պարբերական հրատարակությունների, արտանկարչությունների, պատկերների, քարտեզների և այլնի նախաքննությունը:

բ. Առանձին երկերի, այլև պարբերաթղթերի հրատարակության թույլտվությունը:

գ. Ցանկեր կազմելը այն տպագիր երկերի, որոնց վաճառումն ու տարածելն արգելված է:

դ. Բոլոր տպագրական օրգանների հրատարակությանց, տպարանների, գրադարանների, գրախանութների և արտանկարչության արհեստանոցների (լուսասնկարչատների, կինոստուդիաների, տեղագրական արհեստանոցների և այլն) համար պարտադիր կանոնների, կարգադրությունների և հրահանգների հրատարակությունը:

ե. Ռեպերտուարներ՝ դրամայի, օպերայի, օպերետայի, համերգների, կինոժապավենների և այլն, նայելը և նրանց հրապարակային ներկայացման կամ ցուցադրության թույլտվությունը:

զ. Դասախոսություններ նայելը դասախոսների ներկայացրած թեզիսներով և նրանց թույլտվությունը»:

Հայգլավլիտի և նրա տեղական մարմինների իրավասության ներքո էր հակախորհրդային քարոզչության նշաններ պարունակող, ռազմական կամ պետական գաղտնիք բացահայտող, խորհրդային իրականությունը «չարամտությամբ ծաղրող», կրոնական մոլեռանդություն, «խիստ ցավազին անհատականություն», ազգայնամոլություն (շովինիզմ) և ազգայնականություն,

պոռնկագրություն և «արկածախնդրական էլուզակություն» պարունակող աշխատանքների տպագրությունը, տարածումը կամ գեղարվեստական գործերի, կինոժապավենների հրատարակային ներկայացումն ու ցուցադրությունն արգելելը: Գրաքննությունից ազատվում էին կոմունիստական կուսակցության մամուլը, պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների (Կենտրոնական գործադիր կոմիտե, Ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդ), Պետական հրատարակչության, զավթադուրսվարների հրատարակությունները և էջմիածնի գիտական ինստիտուտի գիտական աշխատանքները: Հայզլավլիտի և նրա տեղական մարմինների պարտականությունն էր վերջինների պարագայում «միջոցներ ձեռք առնել գինվորական գրաքննության շահերն ըստ ամենայնի ապահովելու համար»: Գերատեսչական առանձին հրատարակությունները կարող էին գրաքննությունից ազատվել միայն Հայզլավլիտի և համապատասխան ժողկոմատի փոխադարձ համաձայնությամբ: Ըստ այդմ էլ, բացի նշվածներից, Խորհրդային Հայաստանի տարածքում մնացած ողջ տպագիր արտադրանքի, թատրոններում կամ բաց բեմերի վրա ցուցադրվող թատերական, համերգային և այլ բնագրերի ու կինոժապավենների վրա պետք է լիներ Հայզլավլիտի կամ նրա տեղական մարմինների թույլտվությունը:

Սահմանվում էր, որ տպարանների, արտանկարչական արհեստանոցների և ցուցադրական (ռուս. բնագրում՝ зрелищный, հայ. բնագրում՝ տեսլահանդեսների) հաստատությունների ղեկավարները պարտավոր էին «անշեղ հսկողություն ունենալ», որպեսզի իրենց տպարաններում տպագրվող թատերախաղերի, համերգների և այլ բնագրերն ու ստեղծագործությունները, լույս տեսնող արտանկարներն ու ցուցադրվող կինոժապավենները, բացի վերը հիշատակված բացառություններից, ունենան

Հայգլավիտի կամ նրա տեղական մարմինների թույլտվության նշագրումը՝ հակառակ դեպքում ենթակա էին դատական պատասխանատվության: Տպարանների և լուսանկարչատների տերերն ու ղեկավարները պարտավոր էին յուրաքանչյուր տպագիր և արտանկարած աշխատանքներից, իսկ ներկայացումներ ցուցադրող հաստատությունների ղեկավարները ցուցադրվող գործերից (երաժշտություն, դրամա և այլն) 5-ական օրինակ ներկայացնել գրաքննական մարմիններին: Պետկինոն ևս գրաքննության էր հանձնելու սցենարների գրքույկների ու մակագրությունների 5-ական օրինակներ, ինչպես և ան ներկայացներ փորձական ժապավենները⁴⁴:

Նշյալ կանոնադրությունը, որով իր պրակտիկ գործունեության ընթացքում առաջնորդվում էր Հայգլավիտը, ՌՄԴԽՀ լուսժողկոմատի Գլավիտի 1922 թ. հունիսի 6-ի կանոնադրության տեղայնացված տարբերակն էր:

Ավելորդ չէ նշել, որ ՀՄԽՀ ժողկոմխորհի կողմից 1923 թ. հուլիսի 5-ին լուսժողկոմատին ուղարկված Հայգլավիտի կանոնադրությունը կրում էր «հույժ գաղտնի» նշագրումը: Այն բազմացվել էր սահմանափակ քանակով՝ ընդամենը 5 օրինակ. քաղլուսզլիվար Դանիել Դգնունու, լուսժողկոմ Ասքանազ Մռավյանի և լուսժողկոմատի կոլեգիայի անդամ և կազմակերպչական կենտրոնի վարիչ Հայկ Յաղոբյանի համար, 2 օրինակ էլ գործերում էր պահվելու⁴⁵:

Փաստորեն, Հայգլավիտի կազմակերպմամբ և նրա անդրանիկ կանոնադրության համաձայն միաձուլվեց գրաքննության, բնագավառում պետական-կուսակցական քաղաքականությունը: Քաղլուսզլիվարչության նախագահը, ով միաժամա-

⁴⁴ ՀԱԱ, ֆ. 122, ց. 2ա, գ. 1, թ. 54 և շրջ., ց. 1, գ. 121, թ. 133 և շրջ.:

⁴⁵ Նույն տեղում, ց. 2ա, գ. 1, թ. 54:

նակ ՀԿ(բ)Կ կենտկոմի ազիտպրոպագանդայի տեղակալն էր. դառնում էր հանրապետության թիվ մեկ գրաքննիչը, իսկ գրաքննության բաժնի քարտուղարը փաստացի իրականացնում էր ամենօրյա գրաքննական աշխատանքները, այն է՝ գրաքննում էր բոլոր հրատարակությունների, հայտարարությունների, աֆիշաների, թատերական ներկայացումների, համերգների, երեկույթների, կինոժապավենների և այլնի վերաբերյալ ստացված հայտերը: Գավառներում այդ գործառույթն առժամանակ վերապահվեց գավառաղլուսվարներին՝ մինչև գրաքննիչների հաստիքների հարցի լուծումը:

АМО СУКИАСЯН

СОЗДАНИЕ ГЛАВЛИТА СОВЕТСКОЙ АРМЕНИИ

РЕЗЮМЕ

В последующий за советизацией Армении период в республике начался процесс по внедрению политического контроля и цензуры. В этих условиях коллегия Народного комиссариата просвещения СССР в начале 1923 года приняла решение по реорганизации главного управления политического просвещения наркомата. Эта идея была одобрена в ЦК КП(б) Армении. На заседании Президиума ЦК КП(б) Армении 4-го июня 1923 г. было решено в составе главного управления политпросвета учредить Управление по делам литературы, издательства и контроля за репертуаром (Армглавлит). Согласно утвержденного Советом Народных Комиссаров СССР устава Армглавлита (21 июня 1923 г.), государственная и партийная политика в области цензуры были

объединены. Председатель Главполитпросвета, который одновременно являлся заместителем заведующего агитационно-пропагандистского отдела ЦК КП(б) Армении, стал главным цензором республики, а секретарь Армглавлита осуществлял ежедневную цензорскую работу.

HAMO SUKIASYAN

ORGANIZATION OF THE GLAVLIT OF SOVIET ARMENIA

SUMMARY

During the next period followed by the Sovietization of Armenia a process of political control and censorship started to root. In these conditions in early 1923 the Collegium of People's Commissariat of Enlightenment of SSRA made a decision on reorganization of the General Department of Political Enlightenment. This idea was approved by the CPA(b) Central Committee. On June 4, 1923 the Presidency session decided to organize a control directorate of Literature, publishing and repertoire (Armglavlit) within the structure of the General Department. According to Armglavlit Charter adopted on June 21 by the Council of People's Commissariat of SSRA, the state and party politics were joined within the domain of censorship. The President of the General Department of Political Enlightenment, who was at the same time the Deputy Head of Agitation-Propaganda Department of CPA(b) Central Committee became the first censor of the Republic and the Secretary of Armglavlit carried out the daily work concerning the censorship.